

ČÁST TŘETÍ

OSVOJENÍ

I. VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY OSVOJENÍ

Osvojení neboli adopce je starobylym institutem známým již římskému právu a založeným na zásadě „*adoptio naturam imitatur*“.⁸⁴ Právo tedy napodobuje přírodu a konstruuje rodičovský vztah mezi osobami biologicky zpravidla nepříbuznými. Na takto vzniklý vztah pak právo pohlíží stejně, jako kdyby vznikl přirozeně, tj. narozením dítěte do rodiny. Účel adopce byl po dlouhou dobu odlišný od jejího současného pojetí. Až do přijetí zákona o právu rodinném v roce 1949⁸⁵ sledovala adopce v první řadě zájem osvojitele nemajícího vlastních potomků na zachování rodu a rodového majetku.⁸⁶ Ačkoliv už zákon o osvojení z roku 1928 neumožňoval soudu schválit takovou osvojovací smlouvu, která nebyla ku prospěchu nesvéprávného dítěte,⁸⁷ teprve zákonem o právu rodinném byla adopce poprvé konstruována jako v první řadě institut náhradní péče o dítě podmíněný zájmem osvojovaného dítěte.⁸⁸

II. SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA OSVOJENÍ

Právní úprava osvojení je obsažena v občanském zákoníku v rámci úpravy příbuzenství a švagrovství (§ 794 až 854 obč. zák.). Tímto zařazením klade zákonodárce důraz na **statusové následky osvojení** promítající se do osobního stavu dítěte a jeho biologických rodičů, kteří přestávají být z právního hlediska jeho rodiči, neboť se jimi stávají osvojitelé. Na základě rozhodnutí soudu o osvojení se osvojitel, resp. osvojitelé zapisí do matriky jako rodič, resp. rodiče dítěte (§ 797 obč. zák.). **Osvojení tak z právního hlediska zásadně přesahuje ostatní instituty**

⁸⁴ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 147. K tomu blíže též: PLECITÝ, V., SKŘEJPEK, M., SALAČ, J., ŠÍMA, A. *Základy rodinného práva*. Praha: Aleš Čeněk, 2009.

⁸⁵ Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném.

⁸⁶ K tomu blíže ŠVESTKA, J. *Osvojení v československém právním řádu*. Praha: AUC Juridica, 1973.

⁸⁷ Srov. § 8 odst. 3 zák. č. 56/1928 Sb. z. a n., o osvojení.

⁸⁸ Srov. § 64 odst. 1 zák. č. 265/1949 Sb., o právu rodinném.

náhradní péče, jejichž účelem je „pouze“ zajištění péče o dítě při zachování jeho dosavadních příbuzenských vazeb k původní rodině.

Nadto, jak už bylo shora uvedeno, v případě tzv. nepravého osvojení, tedy osvojení dítěte manželem rodiče, není cílem zajistit náhradní rodinné prostředí dítěti, neboť na tomto prostředí se pro dítě ani po osvojení nic nezmění. Cílem je dosáhnout právních důsledků osvojení, spočívajících v založení právního příbuzenství mezi dítětem a osvojitelem.⁸⁹

Tyto důsledky však v plném rozsahu zákon spojuje pouze s osvojením nezletilého dítěte, které je konstruováno jako **osvojení úplné**. Úplné osvojení vede k zániku dosavadních příbuzenských vazeb dítěte k jeho původní rodině (v případě tzv. nepravého osvojení k té části rodiny, s níž je dítě příbuzné skrze rodiče, jenž je osvojitelem nahrazen) a ke vzniku těchto vazeb v rodině osvojitelské tak, jako by se dítě do rodiny narodilo (§ 833 odst. 1 obč. zák.). Zákon tedy vytváří fikci vzniku pokrevního příbuzenského poměru a nečiní žádné rozdíly ve vztazích mezi rodiči a dětmi, jejichž vztah vznikl přirozeně, a těmi, jejichž vztah vznikl rozhodnutím soudu o osvojení, neboť definuje příbuzenství jako vztah založený na pokrevním poutu nebo vzniklý osvojením (§ 771 obč. zák.). Stejně tak mezi všemi dětmi osvojitelů, ať už biologickými, či osvojenými, vzniká sourozenecký poměr, jak mezi nimi navzájem, tak mezi dětmi a osvojiteli platí překážka uzavření manželství (§ 657 obč. zák.).

Občanský zákoník navázal na odkaz ABGB a zákona o osvojení a obnovil institut **osvojení zletilého**, které bylo zrušeno zákonem o právu rodinném z roku 1949 s tím, že „osvojení nemá být právním prostředkem k zachování rodiny jako kapitalistické buňky“.⁹⁰ Občanský zákoník s osvojením zletilého počítá pouze ve výjimečných případech a připouští jej jen při splnění zákonných podmínek. Osvojení zletilé osoby je upraveno ve dvojí podobě, a to jako osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, a jako osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého (srov. § 847 až 849 obč. zák.). V obou případech jde o **osvojení neúplné**, nemající za následek zánik veškerých rodinných vazeb osvojence k původní rodině, což je zvláště potvrzeno v případě osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého. Pro oba typy osvojení zletilého také zůstává zachována subsidiární vyživovací povinnost osvojence k původní rodině, jakož i jeho právo na výživné vůči jeho předkům a potomkům. Zákon rovněž limituje zařazení osvojence do jednotlivých dědických skupin tím, že jej řadí do první zákonné třídy dědiců vůči osvojiteli,

⁸⁹ Srov. § 833 odst. 2 obč. zák. K tomu blíže důvodová zpráva k § 794 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, konsolidované znění. *Justice.cz* [online]. [cit. 2016-09-01]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁹⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 765.

vyklučuje však jeho vstup do zákonné dědické posloupnosti vůči ostatním příbuzným osvojitele.⁹¹

Osvojení definuje zákon jako **přijetí cizí osoby za vlastní** (§ 794 obč. zák.). Tato definice se jeví jako poněkud zjednodušující, neboť přiléhavě vystihuje pouze část případů osvojení. Jde o případy, kdy osvojitelé osvojí na základě procesu zprostředkování cizí nezletilé dítě. Nelze ji vztáhnout na osvojení zletilého, které, jak shora popsáno, je osvojením neúplným, ale ani na osvojení dítěte, které pro osvojitele není cizí (jde např. o osvojení příbuzným či jinou blízkou osobou nebo o tzv. nepravé osvojení, u nichž se zprostředkování neprovádí).⁹²

1. Předpoklady osvojení nezletilého dítěte

Předpokladem osvojení je v první řadě takový vztah mezi osvojencem a osvojitelem, jaký je mezi rodičem a dítětem, anebo alespoň základ takového vztahu (§ 875 obč. zák.), neboť účelem osvojení je najít pro dítě takového osvojitele, který mu bude dobrým rodičem. Vzhledem k délce trvání procesu osvojení, která vždy přesáhne, mnohdy i velmi výrazně, dobu šesti měsíců, lze soudit, že v době, kdy soud bude o osvojení rozhodovat, by již mělo být jasné, zda se rodičovský vztah mezi osvojitelem a dítětem utvořil, či nikoliv.⁹³

Jako při každé činnosti týkající se dítěte i v případě závažného rozhodování v otázkách jeho osvojení musí být vždy předním hlediskem zájem tohoto dítěte. Opomíjet nelze ale ani ochranu práv rodičů dítěte, a to zejména tehdy, má-li být o osvojení dítěte rozhodnuto bez jejich souhlasu.

Nároky kladené na žadatele o osvojení vyplývají jak z občanského zákoníku, tak ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Osvojit dítě může pouze osoba zletilá a plně svéprávná, tj. ten, kdo dosáhl osmnáctého roku věku a není omezen ve svéprávnosti.⁹⁴ Osvojitel musí skýtat záruky, že bude osvojovanému dítěti dobrým rodičem, a to jak svými osobními vlastnostmi a způsobem svého života, tak důvody a pohnutkami, které ho k osvojení vedou. Jeho zdravotní stav musí být takový, aby jej ve značné míře neomezoval při péči o osvojené dítě (§ 799 obč. zák.).

Na zkoumání a prověření těchto předpokladů se zaměřuje příslušný krajský úřad v rámci odborného posouzení žadatelů o osvojení, pakliže krajský úřad

⁹¹ Srov. § 853 obč. zák. K tomu blíže též HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 766.

⁹² K tomu blíže ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 336.

⁹³ Tamtéž, s. 337–338.

⁹⁴ Srov. § 30 a § 55 obč. zák. *a contrario*.

osvojení zprostředkovává. Pokud se však zprostředkování osvojení neprovádí,⁹⁵ bude na soudu, aby si sám, prostřednictvím OSPOD či znalce, vyšetřil skutečnosti významné pro posouzení, zda žadatel o osvojení splňuje zákonné předpoklady. „Při rozhodování o osvojení nelze prospěch dítěte posuzovat jen z hlediska hmotných podmínek a předpokladů, nýbrž především z hlediska záruk všestranného rozvoje dítěte, to je i rozvoje duševního a citového.“⁹⁶

Jde-li o **pohnutky**, které žadatele o osvojení k podání návrhu vedou, shodují se odborníci z oboru psychologie na tom, že nejčastěji usilují o osvojení dítěte ti, kdo sami dítě mít nemohou, ať už jde o neplodné manželské páry, či osaměle žijící jednotlivce. Instinkt, touha po dítěti a vnímání vlastní bezdětnosti jako něčeho nepřirozeného a nežádoucího jsou zakotveny v převážné části lidské populace, která touží po naplnění své rodičovské role.⁹⁷ Touha uspokojit vlastní nenaplněné rodičovství by však neměla být jedinou a zcela převažující pohnutkou, která osvojitele k podání návrhu na osvojení vede, neboť taková pohnutka se může přetavit v nadměrná očekávání a projekci vlastních nenaplněných tužeb do přijatého dítěte, v jehož silách zpravidla není a ani nemůže být představám osvojitelů zcela vyhovět. Jelikož osvojení v první řadě slouží k zajištění blaha dítěte a jeho cílem je dát rodinu dítěti, nikoliv dítě rodině, musí být v motivaci žadatelů o osvojení vždy přítomen také motiv altruistický, zaměřený k touze dát domov a lásku dítěti, které je přijímáno do rodiny bez přehnaných a nereálných očekávání a s respektem k jeho vlastní osobnosti.⁹⁸ Pro péči o dítě v náhradní rodině by pak ještě více než v rodině biologické mělo platit základní motto: „**Dítě s láskou přijmout, v úctě vychovat a ve svobodě propustit.**“⁹⁹

Zdravotní kompetence žadatele o osvojení nemusí představovat stav úplného zdraví, případné zdravotní problémy však nesmí žadatele omezovat v takové míře, která by jej podstatně omezovala v péči o osvojené dítě. Osvojitel nesmí trpět chorobou či jiným zdravotním omezením, které by bylo neslučitelné s rodičovstvím a jeho úlohou v budoucím životě osvojovaného dítěte. Vždy bude třeba zohlednit specifika konkrétního žadatele a dítěte, o jehož osvojení žádá, jako jsou jeho věk či zdravotní stav (kojenec, dítě mladšího školního věku, dítě blízké zletilosti, dítě

⁹⁵ Srov. § 20 odst. 3 písm. a) z. s. p. o. d.

⁹⁶ Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24. 1. 1968, sp. zn. 4 Co 548/67, [R 69/1968 civ.].

⁹⁷ K tomu blíže MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999, s. 55.

⁹⁸ K tomu blíže ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 345–346.

⁹⁹ Krédo waldorfského výchovného systému, blíže viz <http://docplayer.cz/15174525-Waldorfska-skola-jitka-radova-v-ucte-prijmout-s-laskou-vychovat-ve-svobode-propustit-kredo-waldorfskeho-ucitele.html>. *DocPlayer* [online]. [cit. 2016-22-11].

závislé na péči druhé osoby apod.).¹⁰⁰ Co se týče zdravotního stavu osvojovaného dítěte, zjišťuje jej soud v rámci šetření vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitelů, kteří musejí být o zdravotním stavu osvojence, jeho rodinné anamnéze, je-li známa, i o budoucí prognóze případných onemocnění a poruch dobře a pravdivě informováni tak, aby byli schopni učinit pevné a odpovědné rozhodnutí, zda si toto dítě skutečně přejí osvojit. Pokud se i přes nepříznivý zdravotní stav dítěte osvojitelé k adopci rozhodnou, není důvod jim v takovém rozhodnutí bránit, je-li osvojení v zájmu dítěte (k této problematice viz část druhou kapitolu II o indikaci jednotlivých forem náhradní péče).

2. Podoby osvojení

Z hlediska existence manželství osvojitele, resp. osvojitelů, zákon rozlišuje:¹⁰¹

- **osvojení společné**, jež je umožněno pouze manželům a v jehož důsledku osvojenec získává postavení společného dítěte manželů, veškeré právní vztahy mezi osvojencem a jeho původními rodiči zanikají,¹⁰²
- **osvojení dítěte manželem rodiče (tzv. nepravé osvojení)**, jímž osvojenec rovněž získává postavení společného dítěte manželů, avšak příbuzenský poměr mezi tímto rodičem a dítětem zůstane nezměněn;¹⁰³
- **individuální osvojení jinou osobou**, která se stává jediným rodičem osvojence, při kterém příbuzenský poměr mezi dítětem a původními rodiči zaniká; jedná-li se o individuální osvojení, může být osvojitelem jiná osoba než manželský pár či manžel rodiče dítěte – jde tedy o tzv. osamělou osobu, která buď žije mimo manželské soužití, nebo osvojuje dítě sama, bez svého manžela; do července roku 2016 mohlo jít současně pouze o osobu, která neuzavřela registrované partnerství, neboť trvání registrovaného partnerství bránilo tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte,¹⁰⁴ nálezem Ústavního soudu však bylo toto ustanovení zákona zrušeno ke dni 22. 7. 2016,¹⁰⁵ a proto o individuální osvojení může nyní žádat i člověk žijící v registrovaném partnerství.¹⁰⁶

¹⁰⁰ K tomu bližší ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 345–346.

¹⁰¹ Srov. § 880 odst. 1 obč. zák.

¹⁰² Srov. § 833 odst. 1 obč. zák.

¹⁰³ Srov. § 833 odst. 2 obč. zák.

¹⁰⁴ Srov. § 13 odst. 2 zák. č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění účinném do 22. 7. 2016.

¹⁰⁵ Srov. nález ÚS ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15, ve Sbírce zákonů vyhlášen dne 22. 7. 2016 pod č. 234/2016 Sb.

¹⁰⁶ K osvojení registrovanými partnery bližší např. BUREŠOVÁ, K. Stejnopohlavní pár v nejlépeším zájmu dítěte. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 9. Dále TRNKOVÁ, L. Homoparentální rodina jako vývojový rys. *Rodinné listy*, 2016, roč. 5, č. 9, s. 26–29.

3. Osvojení dítěte manželem rodiče

Jak již shora uvedeno, možnost tzv. nepravého osvojení vyhrazuje zákon pouze manželům. Má-li dítě v rodném listě uvedeny oba rodiče, je jeden z nich nahrazen manželem druhého rodiče. Tento manžel byl doposud pro dítě pouze rodičem sociálním, nikoliv rodičem biologickým a právním. Osvojením je tak založeno též jeho rodičovství právní a osvojenec získává **postavení společného dítěte** obou rodičů, tj. rodiče biologického a rodiče sociálního (§ 833 odst. 2 obč. zák.). Výlučnost možnosti osvojení manželem či manželkou rodiče potvrdil i Ústavní soud v nálezu z roku 2015, kterým, i přes zásadně odlišná stanoviska některých soudců, shledal tuto právní úpravu za ústavně konformní.¹⁰⁷

4. Zájem ostatních dětí osvojitelů

Žádá-li o osvojení osoba, která již je rodičem, je soud povinen posoudit, zda osvojení nebude v zásadním rozporu se zájmy dosavadních dětí osvojitele (§ 801 obč. zák.). Není přitom rozhodné, zda jde o děti biologické, či již dříve osvojené. Počet dětí, které může osvojitel či osvojitelský manželský pár adoptovat, není ze zákona omezen. Limitem je i zde požadavek ochrany zájmu dětí, a to jak zájmu dítěte osvojovaného, tak stávajících dětí osvojitele.

Majetkové zájmy nejsou pro posouzení rozhodující, naopak rozhodující bude posouzení komplexních možností a schopností osvojitele či osvojitelů zajistit výchovu a péči určitému počtu dětí, a to při zohlednění osobnosti a specifických potřeb každého z nich (věk, zdravotní stav, poruchy osobnosti, poruchy chování atd.). Z těchto specifik každého z dětí pak vyplývá i schopnost či neschopnost vytvoření sourozeneckého vztahu současných dětí osvojitelů s dítětem nově přichozím a *vice versa*.¹⁰⁸

5. Věkový rozdíl mezi osvojenecem a osvojiteli

Co se týče věku osvojitelů a věkového rozdílu mezi nimi a osvojenecem, je zákon založen na benevolentním přístupu ponechávajícím prostor soudu pro posouzení každého jednotlivého návrhu na osvojení z hlediska nejlepšího zájmu dítěte. Zákon totiž nestanoví žádné věkové rozmezí, které by žadatelé o osvojení museli splňovat (resp. spodní věková hranice je dána požadavkem zletilosti osvojitele).

¹⁰⁷ Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 19. 11. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 10/15.

¹⁰⁸ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 639.

Jde o přístup vycházející též z výhrady, kterou Česká republika uplatnila ve vztahu k čl. 7 odst. 1 Evropské úmluvy o osvojení dětí.¹⁰⁹

Pokud jde o vhodný věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem, měl by být tento rozdíl přiměřený, zpravidla ne menší než **šestnáct let** (§ 803 obč. zák.). Zákonodárce tak vychází z přirozeného řádu věcí a biologických predispozic člověka a stanovuje takový věkový rozdíl, který umožňuje pohlížet na osvojence jako na biologické dítě osvojitelů. Výjimečně, je-li osvojení v zájmu dítěte a souhlasí-li s tím jeho procesní opatrovník, může být osvojení soudem schváleno i tehdy, je-li věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem menší než šestnáct let. Zákon nestanoví, o kolik let může být tato hranice prolomena, a ponechává na úvaze soudu, kdy v případě konkrétní rodiny povede osvojení k vytvoření takového vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, jaký je mezi rodičem a dítětem.

6. Překážka příbuzenství, náhradní mateřství

Osvojení je výslovně vyloučeno mezi osobami, u nichž existuje tak blízký příbuzenský vztah, že jeho nahrazení rodičovským vztahem vzniklým z osvojení by bylo nepřirozené a navíc nadbytečné. Občanský zákoník proto vylučuje osvojení mezi příbuznými v linii přímé a mezi sourozenci.¹¹⁰ Vzhledem k tomu, že zákon o rodině takto explicitně stanovený zákaz neobsahoval, dovozovala nepřipustnost osvojení mezi nejbližšími příbuznými judikatura, vycházejíc přitom ze samotné podstaty institutu osvojení, jakož i základních principů rodinného práva vůbec. Soudy opakovaně nepřipustily osvojení vnoučete jeho prarodiči s argumentací vycházející z ustanovení zákona o rodině:¹¹¹ „Má-li být osvojením založen takový vztah mezi osvojitelem a osvojencem, jaký je mezi rodiči a dětmi, nemohou být uvedené osoby v takovém příbuzenském poměru, který by byl v rozporu se vztahem založeným osvojením. Nebylo by ani k prospěchu dítěte, kdyby v důsledku osvojení mělo dojít k záměně již existujících příbuzenských vztahů, jak je tomu především v případě, kdyby se prarodiče dítěte stali jeho rodiči.“¹¹²

Výjimku z tohoto pravidla stanoví občanský zákoník pro případ **náhradního mateřství**, aniž by se však tímto pojmem, našemu právnímu řádu dosud cizím,

¹⁰⁹ Článek 7 odst. 1, stanovující věkovou hranici pro osvojitele mezi 21. a 35. rokem věku, se proto v ČR neaplikuje.

¹¹⁰ Srov. § 772 odst. 1 a § 804 obč. zák.

¹¹¹ Srov. § 63 odst. 1 zák. o rodině, dle něhož: „Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský.“

¹¹² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 12. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2787/2005.

blíže zabýval a obsah výjimky jakkoliv vysvětloval.¹¹³ Na toto ustanovení je tak třeba nahlížet optikou medicínskou, nekorelující ve všech případech se základní zásadou statusového práva rodinného, tj. se zásadou *mater semper certa est* vyjádřenou kogentní normou, dle níž je matkou dítěte žena, která jej porodila (§ 775 obč. zák.). Z hlediska medicínského totiž není vyloučeno, aby žena porodila dítě, s nímž není geneticky příbuzná, neboť odosila embryo vzniklé z vajíčka dárkyně.¹¹⁴ A právě tato dárkyně je z genetického hlediska matkou narozeného dítěte, tj. jeho příbuznou v linii přímé. Zákonodárce tak výslovně připustil, aby tato žena (a obdobná situace může nastat i u muže, který daroval své pohlavní buňky) své geneticky příbuzné dítě osvojila. V ostatním nicméně pro takové osvojení platí všechna ustanovení upravující osvojení obecně.

7. Souhlasy s osvojením

Jednou z dalších hmotněprávních podmínek adopce nezletilého dítěte je udělení souhlasu s osvojením těmi osobami, jejichž osobnostní práva jím budou dotčena. V první řadě s ním musí souhlasit rodiče nezletilého dítěte a samo dítě, o jehož osvojení se jedná. Získání jejich souhlasu je zásadní podmínkou pro realizaci osvojení, která však v zákonem stanovených případech může být splněna nahrazením jejich osobního souhlasu souhlasem uděleným jinou osobou (§ 805 obč. zák.). Osvojitelé vyjadřují svůj souhlas s osvojením konkrétního dítěte podáním návrhu na jeho osvojení k soudu, bez něhož řízení nemůže být zahájeno (§ 429 odst. 1 z. ř. s.).¹¹⁵

V druhé řadě je k osvojení třeba **souhlasu manžela osvojitele**, pokud tento osvojuje dítě sám. Udělení, resp. neudělení tohoto souhlasu však zákon blíže neupravuje.

¹¹³ K náhradnímu mateřství srov. blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 515–517. ZEMAN, M. Náhradní mateřství v novém občanském zákoníku – promarněná příležitost? *ePravo.cz* [online]. 2013 [cit. 2016-10-24]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/nahradni-materstvi-v-novem-obcanskem-zakoniku-promarnena-prilezitost-87962.html>. Dále také např. dokument České televize s názvem „Duši neprodám“, režie E. Tomanová, 2013.

¹¹⁴ Kliniky asistované reprodukce tuto službu běžně nabízejí. K tomu viz internetové stránky jednotlivých klinik asistované reprodukce, např. https://www.repromeda.cz/poskytovana-pecel/lecba-neploдности/nahradni-materstvi/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_term=n%C3%A1hradn%C3%AD%20mate%C5%99stv%C3%AD&utm_content=151674237539&utm_campaign=adwords, <http://www.ivf-zlin.cz/24903-surogatni-materstvi?gclid=CL6A-fibvNACFZM0wodS0UM6Q> [online]. [cit. 2016-22-11].

¹¹⁵ K tomu blíže ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 354.

Pouze v rámci šetření ohledně vzájemné vhodnosti osvojitele a osvojovaného dítěte má soud mimo jiné zjistit, z jakého důvodu se druhý manžel, tj. manžel osvojitele, sám nepřipojil k návrhu na osvojení (§ 827 odst. 2 obč. zák.). Příslušná procesní úprava stanoví toliko, že účastníkem řízení o osvojení je také manžel osvojitele, je-li třeba k osvojení jeho souhlasu (§ 431 odst. 3 z. ř. s.). Zatímco pro případ souhlasu se svěřením dítěte do pěstounské péče jen jednoho z manželů občanský zákoník stanoví výjimky, kdy není tento souhlas vyžadován (nedostatek svéprávnosti manžela nebo existence těžko překonatelné překážky bránící opatření souhlasu),¹¹⁶ pro případ osvojení zákon žádné takové ustanovení neobsahuje. Odborná literatura se proto přiklání k názoru, že na souhlas tohoto manžela je třeba použít obecná ustanovení o platnosti právního jednání,¹¹⁷ tedy souhlas manžela osvojitele nebude vyžadován, jestliže jeho svéprávnost byla co do udělení souhlasu s osvojením omezena (§ 581 obč. zák.) nebo byl-li prohlášen za nezvěstného (§ 67 odst. 1 obč. zák.). Vzhledem k závažným důsledkům, které absence výslovné právní úpravy nesouhlasu manžela může pro celý proces osvojení mít, *de lege ferenda* lze jednoznačně považovat za vhodné její doplnění např. tak, jak je tomu u pěstounské péče. Ostatně zákon o rodině takové ustanovení obsahoval.¹¹⁸

7.1 Souhlas dítěte

Udělení osobního souhlasu osvojovaného dítěte s tím, aby bylo osvojeno, je projevem participačních práv dítěte garantovaných mu jak právem vnitrostátním, tak právem mezinárodním.¹¹⁹ Občanský zákoník přitom rozlišuje dvě situace, které se odvíjejí od věku dítěte v době, kdy soud o osvojení rozhoduje. Pokud je osvojované dítě starší dvanácti let, je k osvojení zásadně nezbytný jeho souhlas (§ 806 obč. zák.). Pokud je **dítě mladší dvanácti let**, měl by soud zjistit jeho názor na osvojení, a je-li to možné, osobně jej vyslechnout. Souhlas s osvojením však za dítě bude vždy dávat opatrovník, kterého soud dítěti za tímto účelem jmenuje (§ 807 obč. zák.). Bude jím zpravidla OSPOD, a to obvykle tentýž, který je jmenován kolizním opatrovníkem dítěte pro řízení o osvojení. Ten také disponuje dostatkem informací o dítěti i osvojitelích, a bude tak moci dostát požadavku zákona, aby před udělením, resp. neudělením souhlasu zjistil všechny rozhodné skutečnosti potřebné k posouzení, zda bude osvojení v zájmu dítěte. Udělení souhlasu

¹¹⁶ Srov. 965 odst. 2 obč. zák.

¹¹⁷ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 648–649.

¹¹⁸ Srov. § 66 odst. 2 zák. o rodině.

¹¹⁹ Srov. § 867 obč. zák., § 20 odst. 4 z. ř. s., § 8 odst. 2, 3 z. s. p. o. d., čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, čl. 3 EÚVPD.

v zastoupení dítěte je však úkonem hmotněprávním, a proto by měl být příslušný OSPOD k tomuto úkonu usnesením soudu výslovně jmenován, tj. nepostačuje, že je ustanoven kolizním opatrovníkem dítěte.¹²⁰ V praxi se však soudce mnohdy omezí na to, že zvláštního opatrovníka nestanoví a souhlas s osvojením si vyžádá od poručníka dítěte, kterým je tentýž OSPOD a kterého soud jmenuje poté, *co ex lege* dojde k pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti (§ 825 obč. zák.).

Dítě starší dvanácti let by mělo vyjádřit svůj souhlas osobně v řízení před soudem poté, co jej soud poučí odpovídajícím způsobem o účelu, obsahu a důsledcích souhlasu s osvojením (§ 806 odst. 2 obč. zák.). Udělený souhlas může dítě odvolat až do rozhodnutí o osvojení, tj. do právní moci rozsudku, jímž bylo osvojiteli osvojeno (§ 808 obč. zák.). Otázkou je, zda na dítě není takto kladena příliš velká odpovědnost, neboť jeho názor může být po dobu probíhajícího řízení ovlivněn velmi snadno, a to i s ohledem na pubertální věk dítěte, např. běžným konfliktem v osvojitelské rodině, uložením obvyklého trestu za školní poklesek v chování atd. Odvoláním souhlasu pak dítě může unáhleně a pod vlivem emocí zcela změnit další směřování svého života, který by jinak mohlo strávit v nové rodině.¹²¹ Na tomto místě je však třeba vzpomenout, že děti osvojované ve věku starším dvanácti let jsou v naprosté většině osvojovány svým nevlastním rodičem, tj. manželem jejich rodiče. Případný konflikt v rodině vedoucí k odvolání souhlasu s osvojením by tedy neměl mít pro dítě tak závažné následky, jako je navrácení do ústavní výchovy či hledání jiné formy náhradní péče. Odvolání souhlasu v takovém případě bude svědčit spíše o tom, že vztah nezletilého k nevlastnímu rodiči dosud není tak upevněn, aby rodičovství sociální bylo povýšeno na rodičovství právní.

Požadavek osobního souhlasu dítěte staršího dvanácti let není bezvýjimečný a zákon připouští výjimky dopadající na případy, kdy je mimo jakoukoliv pochybnost, že by bylo vyžadování osobního souhlasu dítěte v zásadním rozporu s jeho zájmy, nebo není-li dítě schopno posoudit důsledky udělení takového souhlasu (§ 806 odst. 1 věta druhá obč. zák.). Zatímco tato druhá výjimka nevyvolává pochybnosti o vlastním významu a dopadá na případy dětí, jejichž rozumový vývoj neodpovídá úrovni většiny dvanáctiletých či starších dětí, první výjimka vzbuzuje nejasnosti.

Jelikož obdobné ustanovení o nevyžadování souhlasu dítěte, pokud by tím byl zmařen účel osvojení, bylo zakotveno již v zákoně o rodině,¹²² lze vycházet z odborných komentářů k tomuto ustanovení. Ty zpravidla spatřovaly význam této

¹²⁰ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975). *Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 656–657.

¹²¹ K tomu blíže ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 357–358.

¹²² Srov. § 67 odst. 1 zák. o rodině.

výjimky v zachování utajení osvojení před samotným dítětem, tj. žije-li dítě v rodině již delší dobu, aniž by vědělo, že osvojitelé či osvojitel nejsou jeho biologičtí rodiče, mohlo by toto zjištění narušit vztahy k nim.¹²³ Nicméně občanský zákoník již reflektuje výsledky psychologických studií, které jednoznačně svědčí o nezbytnosti sdělit dítěti pravdu o tom, že bylo osvojeno, a výslovně ukládá osvojitelům povinnost o tom dítě informovat (k tomu blíže viz kapitolu II.16 této části o anonymitě osvojení a právu dítěte znát svůj původ).¹²⁴ Situace, kdy by vyžadování osobního souhlasu od dítěte staršího dvanácti let bylo v zásadním rozporu s jeho zájmy, by tedy měla nastat jen zcela výjimečně.¹²⁵

Pokud dojde k uplatnění některé z výjimek požadavku osobního souhlasu dítěte s osvojením, zákon výslovně nestanoví, zda by měl za dítě udělit souhlas opatrovník tak, jako je tomu u dětí mladších dvanácti let. Je na zvážení soudu, zda i v tomto případě pro udělení souhlasu, které je hmotněprávním úkonem, opatrovníka dle obecných ustanovení dítěti jmenuje.¹²⁶

7.2 Souhlas rodičů

Vzhledem k zásadnímu dopadu osvojení do statusových práv rodičů vedoucímu k právnímu zániku jejich rodičovství je nezbytné jim poskytnout dostatečnou ochranu zajišťující, že k tomuto zásahu nedojde protiprávně. Právo udělit souhlas s osvojením jejich dítěte je jedním z osobních práv rodičů. Jde o **právo ryze osobní povahy** stojící mimo rodičovskou odpovědnost, které vzniká matce narozením dítěte, otci uplatněním některé z domněnek otcovství a zaniká dnem, kdy dítě nabude zletilosti, tj. v osmnácti letech (§ 856 obč. zák.). Toto právo má zásadně každý rodič, ledaže byl zbaven rodičovské odpovědnosti a současně s ní též práva dát souhlas s osvojením (§ 873 obč. zák.). V zájmu ochrany práv dětí, které jejich rodiče nejsou schopni či ochotni vychovávat, však zákon zároveň upravuje výjimky, v nichž nebude souhlas rodiče k osvojení dítěte vyžadován (viz dále).

Svůj souhlas k osvojení dítěte musí rodič vyjádřit formou osobního prohlášení učiněného před kterýmkoliv okresním soudem, který tento projev vůle zaprotokoluje (§ 436 z. ř. s.). Ještě předtím však soud musí rodiče řádně poučit o důsledcích, které pro něj i pro dítě udělený souhlas bude mít, o podstatě institutu osvojení

¹²³ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 325–330.

¹²⁴ Srov. § 836 obč. zák.

¹²⁵ K tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 652.

¹²⁶ Srov. § 465 odst. 1 větu první obč. zák., dle kterého soud jmenuje opatrovníka člověku, je-li to potřeba k ochraně jeho zájmů nebo vyžaduje-li to veřejný zájem.